

พัฒนาการและรูปแบบการรำหน้าแตรง Development and the Styles Dancing Brass Band

ณัฐธิดา บุญมาทัน*

Nattida Boonmatan

ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

The Degree of Master of Fine Arts Program in Performing Thai Arts Buditpatanasilpa Institute

สุรัตน์ จงดา**

Surat Jongda

สุขสันติ แวงวรรณ***

Suksanti Wangwan

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, ประเทศไทย

Thai Arts Buditpatanasilpa Institute, Thailand

Email: nattida694@hotmail.com

Received: May 14, 2025

Revised: July 14, 2025

Accepted: July 16, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการ และองค์ประกอบของการรำหน้าแตรง (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการทำรำหน้าแตรง งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมการแสดงนางรำหน้าแตรง ของจังหวัดปทุมธานี แตรงเป็นวงดนตรีที่มีตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากบทบาทหน้าที่ในการบรรเลงดนตรีในงานทั่วไป และยังให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมแล้ว แตรงยังมีบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์และการสืบทอดที่สำคัญที่สุดคือการสืบทอดของนางรำ นอกจากนี้ทั้งคณะแตรงและนางร่ายยังช่วยอนุรักษ์และสืบทอดการแสดงรูปแบบต่าง ๆ ที่นำมาแทรกไว้ในการทำรำหน้าแตรง ได้แก่ เพลงลูกทุ่ง ตามยุคสมัยนิยมเพลงร้องเล่น รวมถึงการช่วยอนุรักษ์และสืบทอดวงดนตรีแตรง ซึ่งเป็นวงดนตรีที่มีการรำประกอบหน้าแตรงอีกด้วย นอกจากนี้

* นางสาวณัฐธิดา บุญมาทัน ผู้วิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ Miss Nattida Boonmatan Buditpatanasilpa Institute of Fine Arts

** ผศ.ดร.สุรัตน์ จงดา อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก Asst.Prof.Dr.Surat Jongda Main Advisor

*** ผศ.ดร.สุขสันติ แวงวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม Asst.Prof.Dr.Suksanti Wangwan Co-Advisor

นางรำหน้าแถวยัง มีบทบาทในการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมในฐานะมหรสพพื้นบ้าน มอบความบันเทิงของผู้ชมเกิดจากการบรรเลงเครื่องดนตรี และการรำ ประการสุดท้าย คือ บทบาทในการอนุรักษ์สืบทอดมหรสพพื้นบ้านและวรรณกรรมประกอบการแสดง การร้อง เล่น เต้น รำ รวมถึงศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นลูกทุ่ง ลูกเกด การแหล่ เพลงร้องเล่น ซึ่งแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องที่แสดงนับได้ว่านางรำหน้าแถว จังหวัดปทุมธานี มีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อสังคมไทย ให้ความบันเทิง และยังสามารถอนุรักษ์และสืบทอดมหรสพพื้นบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้

คำสำคัญ : การพัฒนา; นางรำ; แถว; พื้นบ้านจังหวัดปทุมธานี; บริบททางสังคม

Abstract

This research article has two objectives: (1) to study the development and components of the “Na-Tra-Wong” dance, and (2) to study and analyze the dance movements. This research used qualitative research methodology by collecting data from research documents, in-depth interviews, analyzing the data and presenting the data.

The research results found that the social and cultural context of the Nang Ram Na Thong performance in Pathum Thani Province, the brass band is a musical band that has existed since ancient times. In addition to its role in playing music in general events and providing entertainment to the audience, the brass band also plays a role in preserving and passing on the most important role, which is the passing on of the dancers. In addition, both the brass band and the dancers help preserve and pass on various forms of performance that are inserted into the brass band dance, such as Luk Thung songs, popular songs, and play songs, as well as helping to preserve and pass on the brass band, which is a band that has dances in front of the brass band. In addition, the brass band dancers also play a role in entertaining the audience as a local entertainment, providing entertainment for the audience through the brass band performance and dancing. Finally, their role is in preserving and passing on local entertainment and literature that accompanies performances, singing, dancing, and various arts and cultures, such as Luk Thung, Likay, Lue, and play songs, which are inserted into the stories performed. It can be said that the brass band dancers in

Pathum Thani Province play an important role in Thai society, providing entertainment and also being able to preserve and pass on local entertainment. which is a part of Thai art and culture that has survived until today.

Keywords: Development; Dancers; Brass bands; Folk music of Pathum Thani Province; Social context

บทนำ

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมการแสดงมากมายที่เป็นเอกลักษณ์โดยแต่ละท้องถิ่นจะมีการแสดงทั้งการแสดงพื้นบ้านและการแสดงพื้นเมืองที่เหมือนหรือแตกต่างกัน แตรวงชาวบ้านในปัจจุบันนับว่า “แตรวงชาวบ้าน” เป็นการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมมาเป็นเวลานานซึ่งบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยรวมถึงการเล่นพื้นบ้านในประเทศไทยนั้นมีหลายอย่างบางชนิดมีทั้งกระบวนการรำมีการเล่นดนตรี การขับร้อง การปรบมือ ปัจจุบันนับว่าเป็นการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองปทุมธานี คำว่า “แตรวง” เป็นคำที่มีการใช้กันขึ้นแล้วในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ หรือก่อนหน้านั้นแตรวงในยุคแรกของไทยเป็นของมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่มีพัฒนาการมาจากกองตรัสัญญาณ โดยนอกจากการบรรเลงเพลงฝรั่งแล้วยังมีการนำเพลงไทยเข้ามาบรรเลง เช่น เพลงคลื่น กระทปฝั่ง เพลงทะเลบัว เป็นต้น จากแตรวงที่ใช้บรรเลงเพื่อให้สัญญาณเป่านาขบวนหรือประกอบพิธีต่างๆ พอถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แตรวงชาวบ้านถือกำเนิดโดยมักเกิดขึ้นตามกองทหารตั้งอยู่ นัยว่าทหาร แตรวงเป็นผู้ถ่ายทอดการเล่นแตรวงมาสู่ชาวบ้าน จนเกิดเป็นอาชีพ^๑

ปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่มีวงดนตรีแตรวงในรูปแบบต่าง ๆ บรรเลงด้วยการแห่โดยวิธีต่าง ๆ หรือรวมเพลงในวงดนตรีลูกทุ่งทั่วไป หรืออาจจะเป็นดนตรีชนิดการนั่ง คือการทำขบวนที่มีเครื่องดนตรีแต่ไปเป็นส่วนร่วมและทำให้เป็นที่นิยมกันมากในเขตภาคกลาง โดยเฉพาะจังหวัดปทุมธานี ในการจัดงานในแต่ละครั้งจะเห็นการจัดขบวนแห่กันอย่างสนุกสนาน บางครั้งเป็นขบวนรถแห่ของชาวบ้านซึ่งอาจจะเห็นขบวนแตรวงจะมีการร่ายรำอย่างสนุกสนานมีทั้งการรำแบบมีกระบวนท่า และการรำแบบไม่มีกระบวนท่าของคนที่มาร่วมงาน ในการรำหน้าแตรวงหรือบรรเลงแตรวงยังมีการพัฒนาเข้าสู่ระบบโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา และเริ่มมีการแข่งขันประกวดวงแตรวงโดยมีการใช้กระบวนท่ารำทางนาฏศิลป์ไทย ท่าทางการรำแม่บทใหญ่ไปประกอบท่ารำแต่ละท่า และได้เห็นดนตรีแตรวงบรรเลงพิธีและงานอื่น ๆ อีก อาทิ

^๑ อานันท์ นาคคง, แตรวง, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑-๒๔.

งานขึ้นบ้านใหม่ โขนจุก ทำขวัญนาค แห่นาค แห่ขันหมาก ไหว้ครู ทอดกฐิน กระทั่งงานศพ มีการเล่น รื่นเริงในโอกาสต่าง ๆ มากมาย ทั้งตามฤดูกาลตามเทศกาลและตามโอกาสที่มีงานรื่นเริง การรำน้ำเตาะแว้ง นิยมและแสดงกันอยู่แพร่หลาย

นอกจากมีแต้แรงแล้วยังมีการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองปทุมธานีก็คือการแสดงการ รำซึ่งการรำจะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การรำประกอบสลับสวดหน้าไฟ นิยมรำก่อนหรือหลัง พระสวด และรำหน้าไฟ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่นางรำที่อยู่ในวงแต้แรงจะหารับจ้างรายได้พิเศษนอกจากการรำ หน้าขบวนรำแต้แรง ๒) กระบวนกรำหน้าแต้แรงจะรับงานการรำแบบอิสระจึงเกิดช่วงการรำอิสระและ มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุค ตามสมัยไปตามความชอบของคนจ้าง หลายโอกาสและเป็นศิลปะที่ให้ความ บันเทิงใจ กระบวนทำรำก็ตื่นมีความโดดเด่นสนุกสนานไม่อวดฝีมือของผู้แสดง มีบทขับร้องประกอบ ทำรำหรือไม่มีบทร้องก็ได้ มีการทำท่าทางเข้ากับทำนองดนตรี โดยทั่วไป ลักษณะการแสดงมีทั้งชายหรือ หญิงเป็นคู่เป็นกลุ่ม สอดคล้องต่อเนื่องกันเป็นลีลาเฉพาะของผู้แสดงแต่ละคน ปัจจุบันนี้เริ่มมีการประกวด แต้แรงพร้อมนางรำในระดับโรงเรียน แต้แรงจึงมีความน่าสนใจยังมีผู้ที่รำหน้าแต้แรงอีกที่หนึ่งที่ยังคงสืบทอด และอนุรักษ์การแสดงรำวงหน้าแต้แรงไว้ให้คงอยู่ในปัจจุบันโดยมีรูปแบบการบรรเลงถูกปรับเปลี่ยนยุค ต่่วงทำนองขึ้นมาเป็นเพลงลูกทุ่งการสืบทอดทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนกรำที่ประกอบไปด้วยวิธีการเรียน รู้อาจเกิดขึ้นโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิด ครูพักลักจำ ตลอดจนอุปนิสัยของประชาชนในท้องถิ่นมี ลีลาท่าทางที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและพักผ่อน หย่อนใจซึ่งมีความแตกต่างกันตามกลุ่มชาวบ้าน การแสดงจึงมีการถ่ายทอดสืบทอดกันและพัฒนาดัดแปลง ขึ้น และออกมาในรูปแบบของกระบวนทำรำและการประกอบอาชีพ เช่น มอญรำ ลิเก ลำตัด แต้แรง เป็นต้น คณะแต้แรงบัวแก้วเกษร อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี รับงานแสดงเป็นคณะที่อนุรักษ์และสืบทอด รำหน้าแต้แรง ซึ่งมีลักษณะการรำคล้ายๆกับรำวงของไทยการรำรำที่ใช้มือแขนและลำตัวโดยเดินแปลแถว ทำรำไม่มีชื่อเป็นการรำก็ตื่นแบบไม่มีแบบแผนท่าทางการเต้นอย่างอิสระการรำหน้าแต้แรงจังหวัด ปทุมธานี ยังคงมีการอนุรักษ์ไว้ที่คณะบัวแก้วเกษร

จากความเป็นมาและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของการรำหน้าแต้แรงคณะ บัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี ที่มีการอนุรักษ์สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม จึงมีความสนใจที่จะ ศึกษาการพัฒนาการองค์ประกอบของการรำหน้าแต้แรง และวิเคราะห์รูปแบบการกระบวนทำรำ หน้าแต้แรงรวมทั้งองค์ประกอบความสำคัญ เครื่องดนตรี บทเพลง กระบวนทำรำ การแต่งกาย โอกาส ในการรำ และการบริหารจัดการของคณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการ และองค์ประกอบของ การรำน้าแตรวง
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการรำน้าแตรวง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มบุคคลข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

๑. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

งานวิจัยนี้ประกอบด้วย กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านแตรวง กลุ่มอาจารย์นักดนตรี กลุ่มนักดนตรี ในจังหวัดปทุมธานีหรือที่เกี่ยวข้อง กลุ่มครูนาฏศิลป์ และกลุ่มนักเรียน ที่มีได้รับการสืบทอดด้านดนตรีและ นาฏศิลป์ไทยการรำน้าแตรวง ของคณะบัวแก้วเกษร ดังต่อไปนี้

๑.๑ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านแตรวง

๑) นายสุดแดน สุขเกษม ตำแหน่งครูโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน เป็นนักดนตรีและ นักเรียบเรียงประสานบริษัทในเครือดาราวิดีโอจำกัดสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗

๒) นายณรงค์ รัตนชัยแก้ว อดีตนักดนตรีบริษัท เวิร์คพอยท์ เอ็นเทอร์เทนเมนท์ จำกัด (มหาชน) ปัจจุบันครูโรงเรียนบัวแก้วเกษร ตำแหน่งครูชำนาญการ ด้านดนตรี

๓) นางณัฐธิดา บุญรอด ปัจจุบันครูโรงเรียนสายน้ำผึ้งในพระอุปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร ตำแหน่งครูชำนาญการ ด้านนาฏศิลป์

๑.๒. กลุ่มอาจารย์นักดนตรี

๑) นายวิโรจน์ เวชชะ อดีตอาจารย์ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์

๒) นายสุธีร์ เรืองสุวรรณ อดีตครูดนตรีโรงเรียนบัวแก้วเกษรและปทุมวิไล ตำแหน่ง อาจารย์ ๒ ระดับ ๗ ปัจจุบันข้าราชการบำนาญ

๓) นายประดับ บุชบา ครูโรงเรียนสายน้ำผึ้งในพระอุปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร ครูชำนาญการ อาจารย์ด้านดนตรี และอดีตนักดนตรีนักดนตรีบริษัท เวิร์คพอยท์ เอ็นเทอร์เทนเมนท์ จำกัด (มหาชน)

๑.๓. กลุ่มนักดนตรีในจังหวัดปทุมธานีหรือที่เกี่ยวข้อง

๑) นายทรงพร อ่ำเกตุ รับราชการกรมป่าไม้กรุงเทพมหานคร ผู้ร้องเพลงประกอบละครและ นักแสดงบริษัทดาราวิดีโอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

๒) นายสุวัฒน์ อรรถฤกษ์ กองการสังคีตกรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร

๓) นายวิรัตน์ ครองแถว หัวหน้าแตรวงน่องนุชเมืองปทุมธานี อาจารย์สอนดนตรีโรงเรียน ระเปียบวิทยา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

๔) นายสุรินทร์ เปลี่ยนสมัย เป็นนักดนตรีประจำวงพุทธรักษา รับราชการกรม อุทการเรือ กรุงเทพมหานคร

๑.๔. กลุ่มครูนาฏศิลป์

๑) นางณัฐรี พิณพาทย์ จบการศึกษาชั้นปริญญาตรี รับราชการ ตำแหน่งครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษด้านดนตรีและนาฏศิลป์

๒) นางศศิโสรมย์ พิณพาทย์ จบการศึกษาชั้นปริญญาตรี เชี่ยวชาญด้านดนตรี และนาฏศิลป์

๑.๕ กลุ่มนักเรียน

๑) นางสาวสิริณญา แก้วเหลือง ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบัวแก้วเกษร

๒) นางสาวสุตาภัทร เชียงรส ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบัวแก้วเกษร

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ความสำคัญ บริบท โครงสร้าง เป็นการเก็บข้อมูลโดยอาศัย การสนทนาซักถาม และโต้ตอบระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญการพัฒนาการรำหน้าแตงรวง องค์ประกอบการรำ รูปแบบการรำ วิธีการหานักดนตรี แรงบันดาลใจของการเป็นนางรำแตงรวง กระบวนการฝึกนางรำแตงรวง และกลวิธีอื่น ๆ ในการแสดงนางรำแตงรวง ปัญหาและอุปสรรคในการฝึกหัดการนางรำแตงรวงของคณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี

๒.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่น่าสนใจใช้ประโยชน์ในการทำวิจัย เรื่อง การรำหน้าแตงรวงจังหวัดปทุมธานีที่มีการอนุรักษ์สืบทอดประเพณีกันมา ได้กำหนดข้อมูลดังนี้

๑) ข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ ข้อมูลที่มีการบันทึกในรูปแบบเอกสาร เช่น เอกสารทางภูมิศาสตร์ ประชากร ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมทางการรำหน้าแตงรวง ศึกษาการสืบด้านประวัติความเป็นมาของการพัฒนาการรำหน้าแตงรวง การสืบทอด และประวัติคณะแตงรวง ในพื้นที่และข้อมูลเบื้องต้นในการแสดงจากคณะแตงรวงอื่น ๆ

๒) ข้อมูลด้านอุปกรณ์ เช่น กล้องถ่ายภาพนิ่ง กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว เครื่องบันทึกเสียง และเทปบันทึกเสียง อุปกรณ์ในการจดบันทึกเพื่อใช้จัดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการถอดบทสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษา

ข้อมูลด้านสัมภาษณ์ การสังเกต และฝึกปฏิบัติ เช่น สัมภาษณ์โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงแบบสนทนากลุ่ม แบบไม่มีโครงสร้าง โดยใช้เครื่องมือในการทำวิจัย ได้แก่ การจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง สังเกต บันทึกภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จัดหมวดหมู่และตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มาวิเคราะห์ด้วย ๒ วิธีการ คือ

๑. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และ จดบันทึก ในลักษณะการบรรยายข้อมูล (Descriptive)

๒. วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากข้อมูลเอกสาร ภาพถ่าย และวีดิทัศน์การแสดงรำหน้าแตรวง คณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี โดยกำหนดเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ผลการวิจัย

การพัฒนาการและรูปแบบการรำหน้าแตรวงนั้นมีมาเป็นเวลานาน บ่งบอกถึงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยและเป็นการละเล่นพื้นบ้านในประเทศไทย ทั้งทั้งการละเล่น การรำ การตีเกาะเคาะไม้ หรือแค่เพียงการปรบมือ นอกจากนี้ยังมีการละเล่นอีกชนิด คือ แตรวง ซึ่งในวงดนตรีชนิดนี้ ก็มีการรำหน้าแตรวง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มีการพัฒนามาจากกองแตร ที่บรรเลงให้ฝรั่งฟัง และยังบรรเลงเพลงไทยด้วย ไม่ว่าจะเป็นเพลงคลื่นกระทบฝั่ง ทะเลบัว จนเมื่อถึง รัชกาลที่ ๖ แตรวงก็ถือกำเนิดขึ้น ในจังหวัดที่มีกองทหารตั้งอยู่ ตามกองต่างๆ และเริ่มแพร่หลายสู่ชาวบ้าน จนเกิดเป็นอาชีพ “รับเล่นแตรวง” เพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน ได้มีการพัฒนาเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน ทั่วประเทศทำหน้าที่บรรเลงเชิญธงชาติขึ้นสู่ยอดเสา นำแถวนักกีฬา และนำแถวลูกเสือ จวบจนทุกวันนี้และได้พัฒนาด้านการเรียนการสอน มีการซ่อมลูกศิษย์รุ่นต่อรุ่น เช่นโรงเรียนที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ คือแตรวงคณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี คณะแตรวง รับงานแห่ และสร้างความบันเทิง

วิวัฒนาการมาโดยตลอดกล่าวไว้ในหนังสือแตรและแตรวงของชาวสยามจากวัฒนธรรมตะวันตกสู่กรุงสยามไว้ว่า สังคมไทยมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมาอย่างยาวนานทั้งเพื่อนบ้านรอบด้านและชาติพันธุ์ห่างไกล ส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางการเมืองเศรษฐกิจในหลายมิติ การเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกถูกนำมาปรับใช้กับวิถีไทยหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย สถาปัตยกรรม เทคโนโลยี แม้กระทั่งการดนตรีซึ่งแต่เดิมคนสยามมีดนตรีหลากหลายอยู่แล้วนอกจากนั้นยังรับสิ่งที่เป็นมรดกดนตรีตะวันตกเข้ามาด้วย แต่ได้ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย และ รสนิยมของผู้ฟัง การพัฒนาทางดนตรีแตร สันนิษฐานว่าเรียกชื่อตามเสียงที่ได้ยิน เหมือนกับเครื่องดนตรีอื่น ๆ ที่คนไทยนิยมเรียกกัน เช่น ไดอินเสียง “ฉิ่ง” ก็เรียกชื่อว่า “ฉิ่ง” ไดอิน “ฉิ่ง” ก็เรียกชื่อว่า ฉิ่ง ไดอินเสียง กรับ ก็เรียกชื่อว่า กรับ เป็นต้น ส่วนแตรนั้น บ้างก็เรียกว่า แกร บ้างก็เรียกว่า แตร เพราะอาการที่ลิ้นสับกระร้วเสียงออกมาดัง แพร แพร แล้วกลายมาเป็นแกร หรือ แตร ในภายหลัง คำว่า แตร เป็นชื่อรวม ๆ ใช้เรียกเครื่องดนตรีที่ทำ

ด้วยโลหะ ส่วนใหญ่ทำด้วยทองเหลือง (Brass) เรียกกันทั่วไปว่าเครื่องทองเหลือง แต่เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ทำให้เกิดเสียง โดยใช้ลมเป่า (Wind instrument) โดยเป่าลมให้ผ่านเข้าไปในท่อ (Aerophone) สามารถเปลี่ยนแปลงเสียงได้ ๒ วิธีด้วยกันคือ อาศัยริมฝีปากในการเปลี่ยนเสียงและต่อมาใช้ระบบลูกสูบในการเปลี่ยนเสียง สำหรับแตรในสังคมสยามนั้น แตรเป็นเครื่องดนตรีต่างชาติเข้ามาในสังคมสยาม ๒ กระแสดังนี้กัน กล่าวคืออิทธิพลของอินเดียและอิทธิพลของฝรั่งเศสตะวันตก แตรที่รับเข้ามา กับพิธีพราหมณ์ แตรใช้ในพิธีกรรมใช้คู่กับสังข์ ซึ่งน่าจะเป็นแตรงอน แตรประเภทนี้อินเดียอาจจะรับมาทำพิธีกรรม ซึ่งน่าจะเป็นของกลุ่มอินเดียเหนือ แขนขาว ในหลักฐานวรรณคดีหรือหลักฐานโบราณวัตถุถึงแตรน่าจะ หมายถึง แตรงอน^๒

๑. วิวัฒนาการของแตรวง

๑.๑ วิวัฒนาการของแตรวง ช่วงสมัยสุโขทัย

ภาพที่ ๑ แตรงอนทำด้วยทองเหลืองชุบเงิน ซึ่งเลียนแบบของเก่า เดิมนั้นทำด้วยทองเหลืองหรือเงิน

แตรงอน เนื่องจากอินเดียมีแตรรูปแบบเดียวกันนี้ใช้อยู่ และมีชื่อซึ่งแปลความหมายว่าเขาสัตว์ ซึ่งเดิมคงทำจากเขาสัตว์ แตรงอนของไทยที่ใช้ในงานพระราชพิธีของไทย ทำด้วยโลหะชุบเงินทำเป็นสองท่อนสวมต่อกัน ท่อนแรกเป็นหลอดโค้งเรียวยาว สำหรับเป่าลมปากตรงที่เป่าทำให้บานรับกับริมฝีปาก เรียกว่า “กำพวด” ท่อนปลายเป็นลำโพง มีเส้นเชือกมัดกับนิ้วมือ ท่อนเป่ากับท่อนลำโพงไว้ด้วยกัน

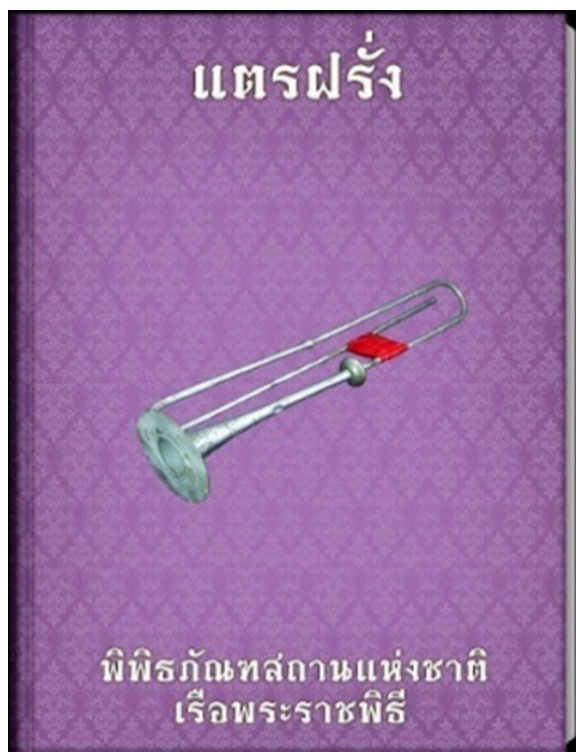
^๒ สุกรี เจริญสุข, แตรและแตรวงชาวสยาม, (กรุงเทพมหานคร: ด็อกเตอร์เชิดการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๗-๑๐.

ภาพที่ ๒ การเป่าสังข์ในพิธี

สังข์ เป็นเปลือกหอย ที่ขรุขระต้องนำมาขัดก่อนมีลักษณะสีขาว เมื่อตัดกันหอยออกก็จะเป็นรู สามารถเป่าให้มีเสียงดังได้

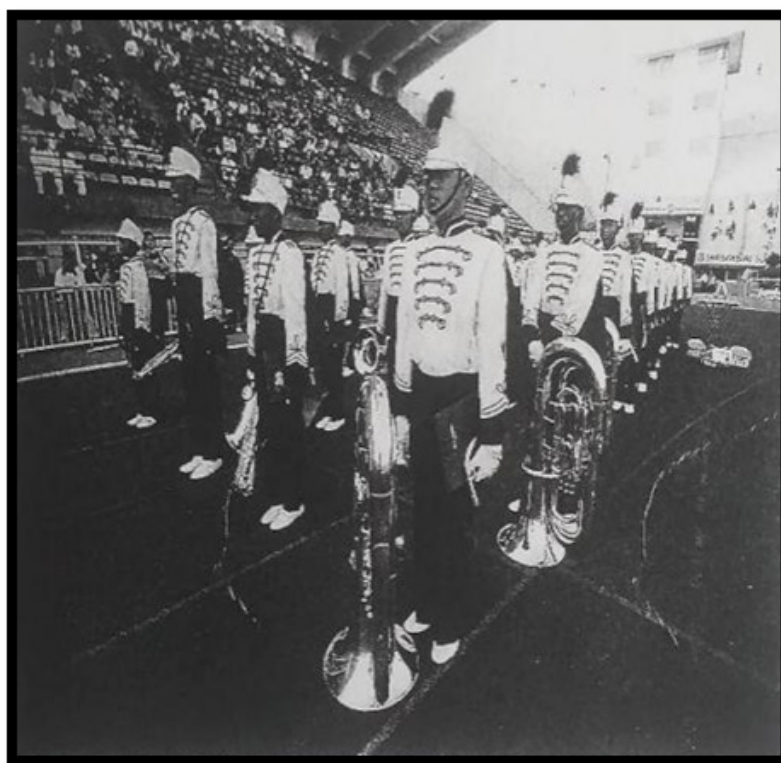
๑.๒ วิวัฒนาการของเตรรวงช่วงสมัยอยุธยา

ภาพที่ ๓ เตรรฝรั่ง

สันนิษฐานว่า แตรอีกชนิดหนึ่งเป็นแตรของฝรั่งที่เข้ามาในสมัยอยุธยา เมื่อฝรั่งได้เข้ามาค้าขายกับกรุงสยาม ฝรั่งนำทหารเข้ามาเชื่อมสัมพันธไมตรี แตร ในความหมายนี้น่าจะ เป็นทรัมเป็ต (แตรฝรั่ง) หรือแตรยาว (Natural Trumpet) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ปรากฏในหมายรับสั่งเรียกว่าแตรวิลันดาชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่า แตรลางโพง ซึ่งมาจากคำว่า ลำโพง หมายถึงแตรที่มีปากบาน แตรเข้ามาอยู่ในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ อยู่คู่กับพิธีกรรมของราชสำนัก อยู่กับราชการทหาร อยู่กับชาวบ้าน แตรฝรั่ง ก็คือ แตรอยู่ในฐานเครื่องดนตรีชั้นสูง อยู่กับพิธีกรรม ฝรั่งใช้แตรเป่าเป็นสัญญาณเมื่อเรือจะออกหรือเมื่อเรือจะเทียบท่า ต่อมาแตรได้พัฒนาจากใช้คนเป่า มาใช้เป็นแตรติดกับหัวเรือ “แตรเรือ” โดยใช้ลมจากเครื่องยนต์เป่าแตร และได้พัฒนาเป็นลูกยางทำเป็นถุงลมปอง ปิ๊บให้ลมวิ่งผ่านลิ้นแตร พบในเรือฝรั่งทั่วไปที่ผ่านมาในแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาแตรหัวเรือได้พัฒนาไปเป็นแตรเรือขายสินค้าขนาดเล็ก เรือขายกล้วยเตี้ยว เรือขายของชำ และรถเข็นที่ขายส้มตอง ขายไอศกรีม ที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน^๓

๑.๓ วิวัฒนาการของแตรวง ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์

ภาพที่ ๔ วงโยธวาทิตในปัจจุบัน

^๓ พูนพิศ อมาตยกุล, รัชชยา นัจจนาวากุล, แตรสยาม, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับมูลนิธิ จุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ และวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙), หน้า ๔๓.

ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงบัญญัติคำ ดุริยางค์ ขึ้น ดังนั้น วงดนตรีทั้งหลายจึงหันมาใช้คำ ว่า ดุริยางค์ แทนคำว่าวงดนตรี อาทิ วงจุลดุริยางค์ วงดุริยางค์สากล วงดุริยางค์ไทย เป็นต้น ต่อมาอาจารย์มนตรี ตราโมท ได้ใช้คำว่า โยทวาทิต ขึ้น โดยนำเอาคำว่า โยธา ผสมกับคำ วาทิต กลายเป็นโยทวาทิต ซึ่งใช้กันในปัจจุบันในความหมายของวงดนตรีสากล สำหรับการสวนสนามของทหาร และหมายรวมถึงวงดุริยางค์ที่ใช้สวนสนามของนักกีฬาด้วยทั้ง ดุริยางค์ และ โยธวาทิต มีความหมายว่าวงดนตรีเช่นเดียวกันปัจจุบันวงโยทวาทิต หมายถึง แตรวง วงดุริยางค์ใช้ในการ ความหมายของการบรรเลง เช่น วงดุริยางค์กรมศิลปากร วงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ เป็นต้น สำหรับ วงโยธวาทิตนั้น นิยมใช้กับดนตรีที่ใช้ในการสวนสนามของกองดุริยางค์ทหาร กองลูกเสือ นอกจากนั้น วงโยธวาทิตได้แพร่เข้าไปสู่ระบบการศึกษา เข้าไปอยู่ในโรงเรียนทั่วประเทศทั้งระดับประถมศึกษาและ มัธยมศึกษา วงโยธวาทิตมีหน้าที่นำแถวนักกีฬา นำแถวลูกเสือ^๔

๑.๔ วิวัฒนาการของแตรวง ช่วงสมัยปัจจุบัน วงแตรวงชาวบ้าน

ภาพที่ ๕ แตรวงชาวบ้าน ปทุมธานี

^๔ อธิพิณ สวัสดิ์พิณฑุภา, การปรับตัวของแตรวงชาวบ้านในสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘), หน้า ๑๕.

แตรวง เชื่อว่ามีก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ ประเพณีดั้งเดิมของชาวปทุมธานีที่พัฒนามาจากกองแตร สัญญาณ บรรเลงเพลงฝรั่งและนำเพลงไทยเข้ามาบรรเลงด้วย เช่น เพลงคลื่นกระทบฝั่ง ทะเลบัว เป็นต้น จากแตรวงทหารที่ใช้บรรเลงเพื่อให้สัญญาณเป่านาขบวนหรือประกอบพิธีต่าง ๆ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แตรวงชาวบ้านก็ถือกำเนิดขึ้นโดยมากมักเกิดขึ้นตามในจังหวัดที่มี กองทหารตั้งอยู่ ตามกองต่าง ๆ และเริ่มแพร่หลายสู่ชาวบ้านจนเกิดเป็นอาชีพรับเล่นแตรวง เพื่อความบันเทิง ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้แตรวงแพร่หลาย การเข้ามาของภาพยนตร์และก่อนจัดฉายจะมีการจัดขบวนแห่ไปด้วยเพื่อประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์ของตัวเองไปตามย่านชุมชน โดยมีคณะแตรวงร่วมขบวนแห่ไปด้วย สร้างความครื้นเครงเมื่อมีการจัดงานก็มักจะจ้างคณะแตรวงไปร่วมแห่ขบวนจนกลายเป็นประเพณีนิยม แตรวงชาวบ้านในสังคมชนบทเป็นการแสดงถึงความสนุกสนาน ความรื่นเริง ไร้กฎเกณฑ์ ไม่เป็นระเบียบ ชาวบ้านจะเข้ามาร่วมสนุกกับนักดนตรีอย่างเป็นกันเอง เดินรำไปกับจังหวะดนตรี สนุกสนานไปกับลีลาของเพลงามารถเล่นได้ทั้งกลางแจ้งและในร่ม ไม่ต้องการเวทีตามระเบียบ มีอิสระ^๕

เพื่อให้เกิดเข้าใจความถึงองค์ประกอบของการพัฒนาการตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลที่นำมาศึกษานั้น โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา เข้าไปตามสถานที่ต่าง ๆ สรุปลำดับดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ สรุปลำดับวิวัฒนาการแตรวงตั้งแต่สมัยแรกจนถึงปัจจุบัน

สมัยสุโขทัย	สมัยอยุธยา	สมัยรัตนโกสินทร์	สมัยปัจจุบัน
-แตรวงอน (แตรวงอนของไทย ลักษณะการใช้งานสำหรับพิธีกรรมทางศาสนาและใช้ในงานพระราชพิธีของไทย) -สังข์	-แตรวงฝรั่ง (ลักษณะการใช้งานแตรวงเข้ามาอยู่ในพิธีกรรมที่ศักสิทธิ์อยู่คู่กับพิธีกรรมขอราชเป็นแตรวงสัญญาณแสดงการเข้าออกในการเทียบท่าเรือสินค้าของชาติตะวันตก)	-วงโยธวาทิต (ลักษณะการใช้งานทางด้านทหารเป่าเป็นสัญญาณบอกเหตุการณ์ต่าง ๆ การสวนสนามของกองดุริยางค์ทหาร กองลูกเสือและเพื่อความบันเทิงนอกจากนี้วงโยธวาทิตได้แพร่เข้าไปสู่ระบบการศึกษา	-แตรวง -แตรวงพื้นบ้าน (ลักษณะการใช้งานนำขบวนแห่ต่าง ๆ และเป็นการแสดงถึงความสนุกสนาน ความรื่นเริงเพื่อความบันเทิง)

^๕ พระศักดิ์ หินเมืองเก่า, ปทุมธานีเมืองแห่งสายน้ำและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเซ็นเตอร์พีซ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๕.

๒. ความเป็นมาแตรวงคณะบัวแก้วเกสร

แตรวงคณะบัวแก้วเกสร อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยมีนายณรงค์ รัตนไพฑูริ เป็นผู้ฝึกซ้อม ซึ่งนายณรงค์ เป็นลูกศิษย์ของคุณครูณอม โพธิ์สุวรรณ เป็นหัวหน้าคณะบัวแก้วเกสร มีผู้อำนวยการ จรัญ ดีงาม ก่อตั้งขึ้นพร้อมกับวงดนตรีลูกทุ่งของโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขา ศิลปะการแสดง (ดนตรี-พื้นบ้านแตรวง) แตรวงคณะบัวแก้วเกสร ได้พัฒนาขีดความสามารถ ทางด้านการแสดงอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านการทำกิจกรรมของโรงเรียนแสดงในงานต่าง ๆ ของชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่ให้ออกาสนักเรียนเสนอผลงาน โดยมีสมาชิกผู้บรรเลง ๑๒ คน ผู้รำประกอบการแสดง ๘ คน รวม ๒๐ คน รูปแบบการแสดงเป็นการนำเพลงมาร์ช เพลงไทยเดิม เพลงร่ำวง ลูกทุ่งหรือเพลงสมัยนิยมมาบรรเลงโดยมีรำประกอบให้เป็นไปตาม ลักษณะของงาน นอกจากนี้ยังได้เข้าประกวดแตรวงในการแข่งขันต่าง ๆ ของกระทรวงวัฒนธรรม และตามหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้รับรางวัลมากมาย บทเพลงของแตรวงที่ใช้บรรเลง ในคณะบัวแก้วเกสร ชื่อหัวหน้า นายณรงค์ รัตนไพฑูริ แบ่งออกเป็นบทเพลงสำหรับงานมงคล และงานอวมงคลในการแสดงแตรวง ส่วนใหญ่จะบรรเลงเพลงไทย เพลงมาร์ชเพลงไทย ตามสมัยนิยมมีการขับร้องประกอบ เครื่องดนตรี เครื่องร่มเป็ด แซกโซโฟน คีย์บอร์ด กีต้าเบส ทอมโบน กลองชุด กลองแขก และจิ้งหะ ใช้แต่รับร้อง ส่วนเพลงที่ใช้บรรเลงงานอวมงคล ส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยงานกันหรือร่วมกับวงอื่นการบรรเลงเพลงมอญ อย่างปี่พาทย์มอญ เช่น เพลงประจำวัด นางหงส์ เพลงมอญอ้อยอิ่ง เพลงเรื่องต่าง ๆ

บทเพลงที่ใช้สำหรับรูปแบบการแสดงเป็นการนำเพลงมาร์ช เพลงไทยเดิม เพลงร่ำวง ลูกทุ่งหรือ เพลงสมัยนิยมมาบรรเลงโดยมีรำประกอบให้เป็นไปตามลักษณะของงาน เพลงตามสมัยนิยม จังหวะร่ำวง ช่า ช่า ช่า ตะลุง ฯลฯ และเพลงอื่น ๆ อีกมากมายที่ควบคุมจังหวะแบบมาร์ชหรือแบบกราว การต่อเพลง และบันทึกโน้ต แตรวงคณะบัวแก้วเกสร ครูณรงค์ รัตนไพฑูริ ใช้การอ่านโน้ต ซึ่งโน้ตที่ใช้บรรเลงจะเป็นโน้ตไทย แยกแต่ละเครื่องมือ การสืบทอดแตรวงคณะบัวแก้วเกสร ชื่อ นายณรงค์ รัตนไพฑูริ ได้ฝึกฝนลูกหลาน ให้หัดเป่าแต่เพื่อออกงานการแสดงตามงานต่าง ๆ การรับงานและรายได้ กระบวนท่ารำของแตรวงคณะบัวแก้วเกสรจะเริ่มจากเพลงมาร์ช เพลงไทยเดิม เพลงร่ำวง หรือเพลงสมัยนิยม บางครั้งเจ้าภาพให้นางรำไปด้วยเลย หรือมีแขกในงานเล่นรำกันเอง บางงานเจ้าภาพเป็นผู้จ้างนางรำมาเอง ส่วนใหญ่จะใช้จ้างกลุ่มนางรำรับจ้าง หรือมีกลุ่มแม่บ้านที่ว่างงานมารำ การแต่งกายของรำหน้าแตรวงชาวบ้าน บางงานไม่เน้นเรื่องชุด แต่บางงานแล้วแต่กลุ่มนางรำที่หามาบ้างใส่ชุดไทย บ้างชุดคล้าย แด้นซ์เซอร์กระโปรงบานสั้น ๆ บางงานก็ใส่ชุดไทย โจงกระเบน โอกาสที่ใช้รำหน้าแตรวง งานมงคล งานเทศกาลต่าง ๆ งานบวช^๖

^๖ สัมภาษณ์, ณรงค์ รัตนไพฑูริ, ความเป็นมาแตรวงคณะบัวแก้วเกสร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓.

การพัฒนาการและรูปแบบแตงของคณะแตงคณะบัวแก้วเกษร อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยคณะแตงดังกล่าวมานี้ก็กลับกลายเป็นการแสดงพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแท้ไปด้วยสร้างความครื้นเครงด้วยรูปแบบการบรรเลงเพลงที่นิยมใช้เพลงไทยเดิม ซึ่งถูกปรับประยุกต์ท่วงทำนองขึ้นมาเป็นเพลงลูกทุ่ง นำมาเล่นภายในงานของชาวบ้าน และได้รับรางวัลการเข้าแข่งขันแตงดังนี้

- พ.ศ. ๒๕๕๒ ที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดการประกวดขึ้นคณะบัวแก้วเกษรเป็นจำนวนหนึ่งในแตง ได้เข้าร่วมการประกวดและได้รางวัลรองชนะเลิศการแข่งขันแตง ซึ่งถ้วยทองคำ

- พ.ศ. ๒๕๕๒ รางวัลรองชนะเลิศอันดับหนึ่ง การแข่งขันแตงพื้นบ้าน ซึ่งถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

- พ.ศ. ๒๕๕๓ รางวัลรองชนะเลิศอันดับสอง การแข่งขันแตงพื้นบ้าน ซึ่งถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

- พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งเนื่องจากในการแข่งขันมีนางรำหน้าแตงชัดเจนและที่น่าสนใจการรำมีท่ารำประยุกต์โดยใช้ท่าแม่บทที่เรียนกันในภาคนาฏศิลป์ไทยเข้าไปประยุกต์ใช้ แต่ช่วงสุดท้ายท่ารำจะกึ่งแนวเต้นจึงมีความสนใจในการเก็บข้อมูลในแตงคณะบัวแก้วเกษร อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาการและรูปแบบแตงช่วงสมัยสุโขทัย ช่วงสมัยอยุธยา ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ถึงช่วงสมัยปัจจุบัน มีรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ของแต่ละสมัย เช่น ช่วงสมัยสุโขทัย เริ่มแตงอนของไทย และสังข์มีลักษณะการใช้งานสำหรับพิธีกรรมทางศาสนาและใช้ในงาน พระราชพิธีของไทย พอมาช่วงสมัยอยุธยาเริ่มแตงฝรั่ง ลักษณะการใช้งานแตงเข้ามาอยู่ในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ อยู่คู่กับพิธีกรรมขอราชเป็นแต่แรก สัญญาณแสดงการเข้าออกในการเทียบท่าเรือสินค้าของชาติตะวันตก ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ เริ่มก่อตั้งเป็นวงโยธวาทิต ลักษณะการใช้งานทางด้านทหารเป็นสัญญาณบอกเหตุการณ์ต่าง ๆ การสวนสนามของกองดุริยางค์ทหาร กองลูกเสือ และเพื่อความบันเทิงนอกจากนั้นวงโยธวาทิตได้แพร่เข้าไปสู่ระบบการศึกษา ช่วงสมัยปัจจุบัน เริ่มเป็นแตง และแตงพื้นบ้าน ลักษณะการใช้งานนำขบวนการแห่ต่าง ๆ และเป็นการแสดงถึงความสนุกสนาน ความรื่นเริงเพื่อความบันเทิงซึ่งสอดคล้องกับพันทิพา สิงห์ขุฑู^๗ ได้กล่าวไว้ว่าการแสดงพื้นบ้าน อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการศึกษาความเป็นมารูปแบบและกระบวนการทำรำของการแสดงพื้นบ้าน รวมทั้งบทบาทและการจัดการแสดงพื้นบ้านของ อำเภอยะหริ่ง จังหวัด

^๗ พันทิพา สิงห์ขุฑู, “การแสดงพื้นบ้านอำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษามหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๒.

นครสวรรค์ ผลการศึกษาด้านบทบาทของการแสดงพื้นบ้านพบว่า มี ๖ ประการ คือ การแสดงพื้นบ้านเป็นเครื่องบันเทิงให้ความเพลิดเพลินแก่สมาชิกในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้าน เป็นสื่อในการปะทะสังสรรค์หรือการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในการทำงานและการประกอบ พิธีกรรม เป็น เครื่องมือสื่อสารทำหน้าที่กระจายข่าวในชุมชน บทบาทในการให้การศึกษาทำหน้าที่ในการสั่งสอนให้ ความรู้และบทบาทในการเป็นอาชีพเมื่อการละเล่นได้พัฒนามาเป็นการแสดงในปัจจุบันบทบาทของการแสดงพื้นบ้านลดลงมาก เนื่องจากอิทธิพลของความเจริญด้านเทคโนโลยีที่แพร่เข้าไปในชุมชน ประกอบกับมีสิ่งบันเทิงสมัยใหม่เข้ามาแทนที่บทบาทการแสดงพื้นบ้าน ดังนั้น การแสดงพื้นบ้านจึงเป็น สิ่งบันเทิงของผู้มีอายุเล่นกันตามโอกาสที่มีอยู่น้อยเพื่อรอเวลาจากไปพร้อมกับผู้มีอายุเหล่านั้น

การพัฒนาการและรูปแบบแตงของคณะแตงคณะบัวแก้วเพชร อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยคณะแตงดังกล่าวมานี้ก็กลับกลายเป็นการแสดงพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแท้ไปด้วยสร้างความครื้นเครงด้วยรูปแบบการบรรเลงเพลงที่นิยมใช้เพลงไทยเดิมซึ่งสอดคล้องกับชุดแดนสุขเกษม^๔ ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะ สำคัญของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในสังคมไทยที่พระยาอนุมานราชธน ว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีการปรับปรุงและถ่ายทอดอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นมีทั้งการถ่ายทอดไปสู่วัฒนธรรมอื่นและได้รับการถ่ายทอดจากต่างวัฒนธรรมด้วยในทางด้านศิลปกรรมซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของวัฒนธรรม เช่นวัฒนธรรมแตงที่มีการสั่งสมปรับปรุงและถ่ายทอดมาถึงปัจจุบันมีบทบาทและหน้าที่ในงานพระราชพิธีเช่นการประโคมเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินในงานพระราชพิธีต่าง ๆ อันเป็นระเบียบวิธีปฏิบัติการบรรเลงดนตรีหรือเครื่องประโคมในพระราชพิธีนั้น เพลงที่ใช้ทบในพระราชพิธีด้วยแตงได้แก่เพลงสรรเสริญพระบารมีแห่งชาติเพลงมหาชัย มหาฤกษ์และเพลงมาร์ชของเฉลิมพลเป็นต้นโครงสร้างของสังคมไทยประกอบไปด้วยสังคมชนบทและสังคมเมืองสังคมเมืองมีความหลากหลายทางชนชั้นทั้ง ปัจจัยด้านเศรษฐกิจการเมืองการศึกษาพัฒนาการของแตงวงได้ถือกำเนิดมาจากสังคมเมืองโดยการริเริ่มของบุคคลชั้นสูงในสังคมได้แนวคิดและวิธีการมาจากตะวันตกต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่่วงได้เปลี่ยนไป บทบาทหน้าที่มาเป็นวงดนตรีที่สร้างความบันเทิงแพร่หลายมายังสังคมชนบทในสังคมชนบทประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมมีค่านิยมและความเชื่อในการประพาดิตนให้เป็นคนดีตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาผู้ที่ได้รับการยกย่องในสังคมชนบทคือพระผู้ใหญ่บ้านกำนันและผู้อาวุโสในหมู่บ้านมีความเข้มแข็งในระบบความสัมพันธ์สารเครือญาติชาวบ้านในสังคมชนบทได้รับอิทธิพลด้านการบันเทิง การสื่อสารประชาสัมพันธ์จากแตง

^๔ สุดแดน สุขเกษม, “แตงชาวบ้านกับการรับใช้สังคม: กรณีศึกษาคณะถนอมศิลป์”, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๒, หน้า ๕๙.

โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางเช่นแตงกวาและองค์ประกอบการแห่ป้ายโฆษณาภาพยนตร์ตามหน้าตลาดและที่ชุมชนชาวบ้านได้นำแตงกวาเข้ามาบรรเลงในงานแห่นาคแห่ขันหมากแห่ผ้าป่า ซึ่งนับได้ว่าแต่ละวงมีบทบาทในการให้ความบันเทิงโดยหน้าที่เป็นวงดนตรีแห่ที่สนุกสนานของชาวชนบททำให้เกิดเอกลักษณ์ของขบวนแห่แทนที่สะท้อนให้เห็นถึงสามัคคีความสนุกและ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พัฒนารำหน้าแตงกวาคณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการและองค์ประกอบของการรำหน้าแตงกวา (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการรำหน้าแตงกวา พบสาระสำคัญดังนี้

๑. พัฒนาการรูปแบบการรำหน้าแตงกวา คณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี

๑.๑ พัฒนารูปแบบเครื่องดนตรีในอดีตเครื่องดนตรีในการรำหน้าแตงกวาจะเน้นเครื่องดนตรีไทยเป็นหลัก เครื่องดนตรีเหล่านี้จะทำหน้าที่เสริมสร้างอารมณ์และบรรยากาศให้กับท่ารำ มีการผสมผสานระหว่าง เครื่องดนตรีตะวันตก และเครื่องดนตรีพื้นบ้านไทย เป็นเอกลักษณ์ของการแสดงเครื่องดนตรีที่ใช้ในการรำหน้าแตงกวาในปัจจุบันมีการผสมผสานระหว่างเครื่องดนตรีไทยดั้งเดิมและเครื่องดนตรีสากล ซึ่งช่วยให้การแสดงมีความหลากหลายและทันสมัยมากขึ้น โดยมีการใช้เครื่องดนตรีแตงกวาเป็นหลักในการขับเคลื่อนจังหวะ และการเพิ่มเครื่องดนตรีอื่น ๆ เช่น เครื่องดนตรีสาย ลม กลอง และเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเสริมสร้างอารมณ์และบรรยากาศในการแสดง องค์ประกอบเครื่องดนตรีแตงกวา คณะบัวแก้วเกษร เพื่อให้สอดคล้องกับลีลาท่ารำที่มีความสง่างาม ตลอดจนมีการผสมผสานเครื่องดนตรีไทย เช่น ฆ้อง เปิงมาง กลองยาวและขลุ่ย เพื่อเสริมความอ่อนช้อย ลุ่มลึก และสะท้อนเอกลักษณ์ แตงกวาในยุคนี้

๑.๒ พัฒนารูปแบบบทเพลง เพลงในยุคสมัยเก่า (ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖) ลักษณะเด่นเพลงในยุคดั้งเดิม โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรัก ความซื่อสัตย์ วิถีชีวิตเรียบง่าย และความผูกพันกับถิ่นฐานบ้านเกิด รูปแบบเพลงมักเป็นเพลงร่ำวงลูกทุ่ง หรือเพลงลูกกรุง ที่มีจังหวะดนตรีพื้นบ้าน เช่น เซ็ตสามลา และตะลุง ใช้ถ้อยคำสละสลวย ฟังง่าย และมีเสน่ห์ในแบบพื้นบ้านไทย ส่วนเพลง ในยุคปัจจุบันยังคงรักษาเอกลักษณ์ของเพลงพื้นบ้านไว้ แต่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย เช่น การนำเครื่องดนตรีสากลมาผสม การใช้ภาษาพูดแบบร่วมสมัย หรือการนำเสนอเรื่องราวที่สะท้อนสังคมในยุคปัจจุบัน เช่น ความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น การเปรียบเปรยเชิงอารมณ์ขัน หรือการพูดถึงปัญหาสังคมด้วยแนวทางที่เข้าใจง่าย เพลงเหล่านี้นิยมใช้ในการแสดงพื้นบ้านหรือกิจกรรมโรงเรียน และช่วยสืบสานวัฒนธรรมไทยในรูปแบบใหม่ที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่มากขึ้น

๑.๓ พัฒนารูปแบบกระบวนท่ารำ เป็นการพัฒนารำหน้าเตวรวงด้วยท่ารำแม่บททำให้การรำหน้าเตวรวงมีความสง่างามด้วยท่ารำแม่บท การคัดเลือกท่ารำวง ท่ารำไทย ท่าเต้นที่สามารถเข้ากับจังหวะดนตรีเตวรวง เช่น ท่าจีบ ท่าปฐุม ท่าซึกแบ่งผัดหน้าปรับเปลี่ยนท่ารำให้มีความยืดหยุ่นและสนุกสนานมากขึ้น เพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของการแสดงหน้าเตวรวง การประยุกต์ใช้กับจังหวะดนตรีใช้ท่ารำแม่บทในช่วงเริ่มต้นหรือจังหวะสำคัญของเพลงผสมผสานท่ารำแม่บทเข้ากับการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระเพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของดนตรีเตวรวง กำหนดลำดับท่ารำให้สอดคล้องกับการดำเนินเรื่องหรืออารมณ์ของเพลงปรับเปลี่ยนท่ารำตามผู้แสดง เช่น สำหรับนักรำมีอาชีพอาจเน้นท่าที่ประณีต ส่วนการรำแบบชาวบ้านอาจเน้นความเรียบง่าย ผลลัพธ์ของและนำเสนอใจมากขึ้นช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทยให้แพร่หลายและเพิ่มคุณค่าให้กับการแสดงหน้าเตวรวง โดยผสมผสานความสนุกสนานเข้ากับความเป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์ นำท่ารำแม่บทมาประยุกต์ใช้ในการแสดงหน้าเตวรวงเป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนารูปแบบการแสดงให้มีคุณค่ามากขึ้น ทั้งในแง่ของความงามและความหมายทางวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบันยังช่วยให้ศิลปะการรำไทยคงอยู่และเป็นที่นิยมในวงกว้าง

๑.๔ พัฒนารูปแบบการแต่งกายของนางรำหน้าเตวรวงคณะบัวแก้วเกษรการเตวรวงในอดีตไม่เน้นความอลังการลักษณะความเรียบง่ายโดย หากไม่มีการเตรียมชุดเฉพาะ ก็อาจเป็น การสวมเสื้อผ้านที่ผู้แสดงมีอยู่แล้ว หรือหากมีชุดเฉพาะมักเป็นชุดไทยแบบดั้งเดิมโดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ความงดงามการเปลี่ยนแปลงการปรับตัวของศิลปวัฒนธรรมไทยสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมไทยเป็นกระบวนการแสดงให้เห็นถึงต่อแต่แฝงไว้ด้วยความเป็นไทย ความสง่างามและประณีต ที่ได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับการเคลื่อนไหวในท่ารำ เช่น เครื่องประดับ เสื้อแขนยาวหรือแขนสั้น ผ้าพันคอ และผ้าถุงที่ตัดเย็บจากวัสดุที่เอื้อต่อการแสดง ช่วง พ.ศ. ๒๕๖๐ จึงได้รับอิทธิพลจากแฟชั่นตะวันตกผสมผสานกับชุดไทยแบบดั้งเดิม ผู้หญิงพาดสบเฉียง นุ่งโจงกระเบน หรือสวมเสื้อปิดไหล่เครื่องประดับ เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ และปิ่นปักผมผสมผสานกับชุดไทยสมัยอยุธยา สะดวกต่อการรำและจัดหาเครื่องแต่งกายรำหน้าเตวรวงสะท้อนให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ความงดงามของศิลปวัฒนธรรมไทยไว้เสมอการแต่งกายของผู้รำหน้าเตวรวงปัจจุบันยังคงรักษาความเป็นไทยไว้ สะดวกต่อการรำและการแสดง พัฒนาการของการแต่งกายรำหน้าเตวรวงสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย การแต่งกายของผู้รำหน้าเตวรวงจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยแต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ความงดงามของศิลปวัฒนธรรมไทยไว้เสมอ

๑.๕ พัฒนารูปแบบโอกาสในการรำหน้าเตวรวงในปัจจุบัน ได้ขยายไปสู่หลากหลายเวที ทั้งในงานประเพณี งานรัฐ งานศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว การศึกษา การประชุม และการแสดงผ่านสื่อดิจิทัล

โดยมีการปรับตัวให้ทันสมัยและสามารถตอบโจทย์ทั้งในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการดึงดูดผู้ชมจากหลากหลายกลุ่มได้มากขึ้น

๑.๖ พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ รำหน้าแถวในปัจจุบัน จำเป็นต้องใช้การวางแผนอย่างรอบคอบผู้นำต้องมีการควบคุมทีมและการใช้เทคโนโลยีเครื่องมือสมัยใหม่ในการส่งเสริมการแสดง รวมถึงการฝึกซ้อม การเลือกสถานที่ การประสานงานกับทีมงาน และการประชาสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการที่ดีจะช่วยให้การแสดงรำหน้าแถวมีความราบรื่น น่าสนใจ และเข้าถึงผู้ชมได้อย่างกว้างขวาง

๒. กระบวนทำรำหน้าแถวคณะบัวแก้วเพชร

๒.๑ การรำโหมโรง

เพลงหัวเพลงกราวนอกออกเพลงตะลุงบ้องตัน เป็นเพลงพื้นบ้าน ที่มีจังหวะเร้าใจ ทำรำที่ปรากฏการพบทำการรำไทยทำตามแบบแผนแม่บท มีลีลาสวยงามสนุกสนานเหมาะแก่การรำและดึงดูดความสนใจของผู้ชมจังหวะของเพลงนี้สอดคล้องกับลีลาการรำที่เร็วและเน้นจังหวะทำให้ผู้แสดงสามารถโชว์ความสามารถด้านการเคลื่อนไหวได้เต็มที่การแสดงใช้ในงานบุญประจำปี เช่น งานบุญ งานแต่งงาน งานเทศกาลท้องถิ่น งานเลี้ยงต้อนรับแขก

๒.๒ การรำเป็นขบวนแห่

๑) เพลงงามแสงเดือน เป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีความสนุกสนานมีลักษณะเด่นที่ผสมผสานการรำเข้ากับเสียงเพลงของวงดนตรีที่บรรเลงเพลงไทยลูกทุ่งจังหวะเร็ว ทำรำจะเน้นจังหวะสนุกสนานใช้ท่ารำไทยประยุกต์ เช่น ท่าสรวด์สร้อยมาลา ท่ากัวมือ ผสมการเต้นเล็กน้อยให้เข้ากับจังหวะ “งามแสงเดือน” เป็นเพลงไทยลูกทุ่งแนวพ็อนรำที่มีทำนองสวยงาม จังหวะพอเหมาะกับการรำ ทั้งช้าและเร็วในท่อนต่าง ๆ ทำให้สามารถนำไปใช้ประกอบทำรำ เป็นเพลงที่เหมาะสมกับบรรยากาศงานวัฒนธรรม ทำให้เข้าถึงง่ายทั้งผู้แสดงและผู้ชม ใช้ในงานบวช เช่น ขบวนแห่นาค งานวันลอยกระทง งานสงกรานต์ งานแสดงวัฒนธรรม กิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ที่จัดโดยหน่วยงานวัฒนธรรม แสดงในสถานที่ลานวัด ลานหมู่บ้าน หรือสนามกลางแจ้ง ในชุมชนต่าง ๆ โรงเรียนและสถานศึกษา โดยเฉพาะในกิจกรรมแสดงผลงานนักเรียน หอประชุม หน่วยงานราชการ หรือเวทีเทศกาลท้องถิ่น

๒) เพลงสร้อยลำปาง นำเอาแต่วงบรรเลงทำให้จังหวะดนตรีดูคึกคักขึ้นตั้งแต่เดิมเพลง “สร้อยลำปาง” อ่อนหวาน ที่เน้นอารมณ์ความอ่อนช้อยแต่ยังเน้นเพลงไทยเดิมหรือไทยลูกทุ่งโดยการใช้ท่ารำไทยอ่อนช้อย ผสมความสนุกสนานตามทำนองเพลง รูปแบบกระบวนทำรำหน้าแถวประยุกต์โดยประยุกต์ให้เข้ากับจังหวะเพลง มีจังหวะชัดเจน ตามทำนองของเพลง ท่วงท่ามีความพลิ้วไหว มักแสดงเป็นหมู่คณะ มีผู้รำหลายคนพร้อมเพรียงกันเพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้ชม มากกว่าความคึกคักแบบเพลงเร็ว ใช้เพลงนี้เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นภาคเหนือ แม้รำหน้าแถวจะมีรากมาจากภาคกลางแต่สามารถประยุกต์ให้เข้ากับเพลงของทุกภาคได้

๓) เพลงรำวงดาวพระศุภ การแสดงประยุกต์ที่มีความสนุกสนาน อ่อนช้อย และนิยมใช้ในงานมงคลหรือกิจกรรมรื่นเริงโดยผสมผสานจังหวะเพลงไทยเข้ากับท่ารำที่เรียบง่ายแต่สวยงาม เป็นท่ารำประยุกต์จากรำพื้นบ้าน เน้นความอ่อนช้อยและมีจังหวะรำเคลื่อนไหวเป็นขบวน ใช้ท่ารำไทยพื้นฐาน เช่น ท่ากัวมือ ท่าชูแขน ท่าพ้อนมือ เน้นความสวยงามพร้อมเพรียง เหมาะสำหรับการเดินรำและพ้อนรำหมู่ โดยเฉพาะในลักษณะการรำเป็นขบวนหน้าเตื้อง เป็นเพลงที่สื่อถึง ความสุข ความรื่นเริง และบรรยากาศงานรื่นเริง ทำให้เหมาะกับการใช้ในงานมงคล เนื้อเพลงและทำนองช่วยสร้างอารมณ์ให้ผู้ชมรู้สึกประทับใจและร่วมสนุก ไปกับการแสดง

๔) เพลงเงี้ยวลาลึก ๒ ชั้น เป็นการแสดงนาฏศิลป์ไทยประยุกต์ที่มีท่าทางการรำที่งดงาม แสดงอารมณ์สะท้อนถึงความเป็นไทยผสม โดยใช้ท่ารำที่มีความอ่อนช้อย มีแบบแผน และสื่ออารมณ์ของเพลงได้อย่างชัดเจน รูปแบบกระบวนท่ารำหน้าเตื้อง ลักษณะท่ารำเป็นการรำที่ประยุกต์จากรำไทยรูปแบบการรำเป็นขบวน โดยมีความพร้อมเพรียง

๕) เพลงตารีก็บัส เป็นการประยุกต์รูปแบบการรำแบบไทยผสมท่าตารีก็บัส มีอุปกรณ์คือพัดเครื่องดนตรีมีความไพเราะและเรียบง่าย ท่ารำรูปแบบกระบวนท่ารำหน้าเตื้อง ท่ารำจะมีความพลิ้วไหว นุ่มนวล และอ่อนช้อย เช่น ท่ายกมือวนเป็นวง ท่าหมุนข้อมือ ท่าก้าวเท้าท่ารำสอดคล้องกับจังหวะดนตรี แต่แฝงด้วยพลังและจังหวะที่สม่ำเสมอ

๒.๓ การรำโชว์

๑) เพลงข่อยด้วยคน เป็นการแสดงที่มีความสนุกสนานและเข้ากับทำให้ผู้ชมรู้สึกมีส่วนร่วม และเพลิดเพลินไปกับการแสดงรูปแบบกระบวนท่ารำหน้าเตื้องโดยใช้เพลงลูกทุ่งร่วมสมัยบรรยากาศของงานรื่นเริงลักษณะท่ารำเป็นท่ารำไทยประยุกต์ที่ผสมท่ารำพื้นบ้านเข้ากับลีลาที่สนุกสนาน ท่าทางจะมีความอ่อนช้อยแต่แฝงความคึกคัก เช่น ท่ากัวมือ ท่าชูแขน ท่าหมุนตัว และอาจมีการใส่มุขตลกเล็กน้อยเพื่อความบันเทิง รำเป็นขบวนเคลื่อนที่ “ข่อยด้วยคน” เพลง “ข่อยด้วยคน” เป็นเพลงลูกทุ่งจังหวะเร็วที่มีเนื้อหาเป็นมิตรสนุก และเข้าถึงง่าย ทำนองสนุกสนาน เหมาะกับการรำที่ต้องการเรียกเสียงหัวเราะและสร้างบรรยากาศเป็นกันเอง ใช้เป็นเพลงที่สามารถเชื่อมโยง “รำหน้าเตื้อง” เป็นการรำไทยกับเพลงสมัยใหม่ทำให้ผู้ชมรู้สึกว่า งานรื่นเริงชุมชน เช่น งานวัด งานประจำปี งานลอยกระทง งานสงกรานต์ กิจกรรมวัฒนธรรมร่วมสมัย ที่เน้นความสนุกและสร้างความสามัคคีงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยประยุกต์ เช่น งานแสดงของชมรมหรือกลุ่มกิจกรรมเยาวชน สนามโรงเรียน ลานวัด เวทีหมู่บ้านศูนย์เยาวชน งานมหกรรมท้องถิ่น หรือเวทีประกวดรำประยุกต์ทางสรรพสินค้า กิจกรรมออกร้าน หรืองานแสดงสินค้าที่ต้องการดึงดูดผู้ชม

๒) เพลงยายแล่ม เป็นการแสดงที่มีความสนุกสนาน เฮฮา และสะท้อนวิถีชีวิตพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะในภาคกลาง การนำเพลง “ยายแล่ม” มาประกอบการรำ ช่วยสร้างบรรยากาศครื้นเครงและเป็นกันเอง เหมาะสำหรับงานรื่นเริงและงานชุมชน รูปแบบกระบวนการทำรำหน้าแถว ใช้ท่ารำไทยประยุกต์ผสมกับท่าทางที่สนุกสนาน เช่น ท่าตบมือ ท่าก้มมือ ท่าหมุนตัว หรือท่าที่ล้อเลียนอย่างมีศิลปะ สร้างเสียงหัวเราะ เดินรำเป็นวงหรือเป็นขบวนหน้าวงดนตรีแถว มีจังหวะเร็ว สนุก และรื่นเริง ผู้แสดงอาจมีการแสดงสีหน้า ท่าทาง หรือแทรกการแสดงล้อเลียนเพื่อสร้างความบันเทิง เน้นความครึกครื้นและเข้าถึงง่าย ไม่เป็นทางการมาก

๓) เพลงลิ้มรสชาติ เป็นเพลงลูกทุ่งร่วมสมัยที่มีทำนองสนุกสนาน เฮฮา ด้วยเนื้อหาเพลงที่ขี้เล่นและทำนองที่คึกคัก เหมาะกับงานรื่นเริงและงานบันเทิงทั่วไปโดยผู้แสดงสามารถใส่ลูกเล่นทางสีหน้า ท่าทาง และลีลาการรำที่ชวนยิ้ม รูปแบบกระบวนการทำรำหน้าแถว ท่ารำไทยประยุกต์ผสมลีลาตลกขบขัน เช่น ท่าทางเก๋เจิน ท่าก้มหน้า ท่าหมุนตัว หรือท่าล้อเลียนแบบ เนื้อเพลงทางดนตรีใช้การบรรเลงอย่างเดียว

๓. วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการทำรำหน้าแถว

การแสดงรำหน้าแถวของคณะบัวแก้วเพชร พบว่ารูปแบบท่ารำที่ใช้ในการแสดงมีรากฐานมาจากกระบวนการรำในศิลปะพื้นบ้านจังหวัดปทุมธานีทั้งการรำหน้าแถวและการบรรเลงดนตรี ซึ่งสามารถจำแนกรูปแบบกระบวนการรำหน้าแถวออกเป็น ๓ รูปแบบประกอบด้วย ๓ รูปแบบ ได้แก่ การรำเบิกโรง การรำเป็นขบวนแห่ และการรำโชว์ ดังนี้ ท่าทาง ๑ รูปแบบโหมโรง ซึ่งเป็นการรำเพื่อเปิดการแสดงหรือแจ้งให้ทราบว่าการแสดงจะเริ่มขึ้นแล้ว สื่อถึงความพร้อมและสร้างบรรยากาศ และเป็นการเรียกผู้ชมให้มาร่วมชมการแสดง ท่าที่ ๒ รูปแบบการรำประกอบขบวน ใช้ในการเคลื่อนขบวนให้มีความสวยงาม จังหวะท่ารำจะบรรเลงทำนองเพลงไทยและสอดแทรกเพลงไทยลูกทุ่ง แนวเพลงร่ำวง เพลงที่บรรเลงไม่ซ้ำไม่เร็วมากนักจะสอดคล้องกับจังหวะความสนุกสนานดนตรี รื่นเริง บันเทิงใจ ท่าที่ ๓ รูปแบบรำโชว์ที่มุ่งเน้นการแสดงท่ารำอย่างสร้างสรรค์ในรูปแบบเพลงสมัยนิยม เพื่อความบันเทิงและดึงดูดผู้ชม ท่าทางแสดงจะเป็นการเดินรำหรือเป็นการสร้างท่ารวมสมัยนิยม

รูปแบบการรำเหล่านี้ถือเป็นการประยุกต์นาฏศิลป์พื้นบ้านของจังหวัดปทุมธานี ซึ่งได้รับ การสืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในบริบทของแถวพื้นบ้าน โดยท่ารำที่ใช้เป็นหลักในการแสดงประกอบไปด้วยท่า ท่าที่ ๑ เพลงแม่บทใหญ่เป็นท่ารำที่แสดงออกถึงขนบธรรมเนียมของ ทำนาฏศิลป์ไทยความอ่อนช้อย สง่างาม ตาม มักใช้เป็นท่าเปิดของการแสดง เพื่อสร้างความประทับใจแรกเริ่มจะสร้างสรรค์เกินท่าจริงเพื่อให้ดูความอลังการ ท่าที่ ๒ ท่าร่ำวง ท่ารำในนาฏศิลป์ไทย มีลักษณะการนำมาปฏิบัติดูความอ่อนช้อยเช่นกัน แต่เน้นการเคลื่อนไหวที่แสดงออกถึงความพลิ้วไหวของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

สะท้อนความสนุกสนานและเป็นกันเอง ท่าที่ ๓ ท่าการแสดงประยุกต์ เป็นท่ารำที่มีพัฒนาการและเป็นท่ารำที่มีการผสมผสานกับดนตรีแตรวงจึงมีการสร้างสรรค์ท่าทางจากเดิมไม่สู่ความเป็นจินตนาการร่วมสมัย โดยมีการปรับเปลี่ยนท่าทาง การใช้มือ แขน ลำตัวให้มีลักษณะแตกต่างจากนาฏศิลป์ไทยดั้งเดิม เน้นความสนุกสนานและความแปลกใหม่ เพื่อให้เข้ากับบริบทของการแสดงในยุคปัจจุบัน เช่น เพลงแนวเพลงป๊อปรีก หรือลูกทุ่งจังหวะเร็ว ท่ารำในกลุ่มนี้เน้นความร่าเริง สะท้อนรสนิยมของผู้ชมยุคใหม่ การพัฒนาการรำหน้า คณะบัวแก้วเพชร ทุกรูปแบบของกระบวนการรำมีความเชื่อมโยงท่าทางในนาฏศิลป์พื้นบ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญ ในการวางรากฐานทางของจังหวัดปทุมธานี โดยการรำหน้าแตรวงมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง อันสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชุมชน หากแต่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาการของศิลปะการแสดงที่รับบริบทสังคมร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑.๑ หน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาด้านนาฏศิลป์ไทย ที่มีความสนใจ เพื่อศึกษาพัฒนาการและรูปแบบรำหน้าแตรวงคณะบัวแก้วเพชร จังหวัดปทุมธานี สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาสร้างสรรค์การแสดงรำหน้าแตรวงในครั้งต่อไป โดยต้องเป็นผู้มีความรู้ ในศาสตร์นาฏศิลป์ ดนตรี และทำนองเพลงต่าง ๆ เป็นอย่างดี มีความรู้ความสามารถเพื่อสนับสนุน การรำหน้าแตรวงเข้าไปในหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อปลูกฝัง ความเข้าใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม ในการออกแบบรวมทั้งอัตลักษณ์ที่สำคัญ

๑.๒ ผู้ที่มีความสนใจในการพัฒนาสร้างสรรค์การแสดงรำหน้าแตรวงโดยวิเคราะห์รูปแบบการแสดงลักษณะของการการแสดงรำหน้าแตรวง หรือลักษณะของการแต่งกายที่สะท้อนเอกลักษณ์วิถีชีวิตเฉพาะตน สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ จากผลการศึกษาครั้งนี้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาสร้างสรรค์ รูปแบบการแสดงชุดใหม่ต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาพัฒนาการรูปแบบการรำหน้าแตรวง พบว่า มีการแสดงพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนที่น่าสนใจในการบันทึก วิเคราะห์เป็นองค์ความรู้เชิงวิชาการอีกหลากหลาย เพื่อเป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาที่ควรศึกษาและบันทึกเป็นองค์ความรู้เพื่อเก็บรักษาเป็นฐานข้อมูลวัฒนธรรม ในวงการศึกษาดังต่อไปนี้

องค์ความรู้ใหม่

๑. รูปแบบการรำน้าแตรวง คณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้

- ๑) เทคนิคการรำที่พัฒนาให้เหมาะสมกับผู้แสดงและเวทีปัจจุบัน
- ๒) วิเคราะห์โครงสร้างท่ารำ พบว่าการใช้ท่าทางที่มีความอ่อนช้อยและไหลลื่นช่วยเพิ่มความต่อเนื่องของการแสดง
- ๓) สังเคราะห์แนวทางใหม่โดยนำเทคนิคการเคลื่อนไหวจากนาฏศิลป์ร่วมสมัยมาปรับใช้ ทำให้ผู้แสดงสามารถเคลื่อนไหวได้คล่องตัวขึ้น

๒. รูปแบบเครื่องดนตรี คณะบัวแก้วเกษร จังหวัดปทุมธานี จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้

- ๑) วิเคราะห์ผลกระทบของจังหวะดนตรีต่อผู้ชม พบว่าการเพิ่มจังหวะที่หลากหลายช่วยให้การแสดงน่าสนใจมากขึ้น
- ๒) สังเคราะห์แนวทางโดยการผสมผสานดนตรีพื้นบ้านและเครื่องดนตรีสากลเพื่อเพิ่มอารมณ์ของการรำ

๓. รูปแบบเครื่องแต่งกายให้สอดคล้องกับการเคลื่อนไหว จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้

- ๑) วิเคราะห์ข้อจำกัดของเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมที่อาจทำให้เคลื่อนไหวได้ไม่สะดวก
- ๒) สังเคราะห์แนวทางใหม่โดยใช้วัสดุที่เบาขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์ไทย ทำให้การรำดูพลิ้วไหวและมีมิติมากขึ้น

๔. รูปแบบโอกาสในการรำ จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้

- ๑) วิเคราะห์บทบาทของเทคโนโลยี พบว่าการใช้แสง สี และฉากหลังดิจิทัลช่วยเพิ่มบรรยากาศให้กับผู้ชม
- ๒) สังเคราะห์การประยุกต์ใช้ Projection Mapping และเซ็นเซอร์ตรวจจับการเคลื่อนไหว เพื่อให้ภาพการแสดงมีความทันสมัย

๕. รูปแบบการบริหารจัดการ สามารถนำรำน้าแตรวงไปสู่เวทีระดับนานาชาติ จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้

- ๑) วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ศิลปะการแสดงไทยเข้าถึงผู้ชมต่างชาติ พบว่าการปรับเรื่องราวให้เป็นสากลและเพิ่มการสื่อสารผ่านภาษากายช่วยให้เข้าใจง่ายขึ้น
- ๒) สังเคราะห์แนวทางใหม่โดยการสร้างการแสดงแบบผสมผสาน เช่น การรำที่มีปฏิสัมพันธ์กับการเต้นร่วมสมัยและศิลปะการแสดงนานาชาติ

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล พัฒนาการรำน้าแตรวง คณะบัวแก้วเกษร สามารถพัฒนาให้ร่วมสมัยและเข้าถึงผู้ชมได้ง่ายขึ้น ผ่านการปรับปรุงเทคนิคการรำน้า ดนตรี เครื่องแต่งกาย เทคโนโลยี และแนวทางการนำเสนอ ทำให้เป็นศิลปะการแสดงที่ยังคงเอกลักษณ์ไทยแต่สามารถแข่งขันและเผยแพร่ในระดับนานาชาติได้

บรรณานุกรม

พันทิพา สิงห์ฐิต. “การแสดงพื้นบ้านอำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พีระศักดิ์ หินเมืองเก่า. ปทุมธานีเมืองแห่งสายน้ำและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเซ็นเตอร์พีซ, ๒๕๕๔.

พูนพิศ อมาตยกุล, ณัฐชยา นัจจนาวกุล. แตรสยาม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับมูลนิธิจุฬาลงกรณ์-พันธุ์ทิพย์ และวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙.

สัมพันธ์. ณรงค์ รัตนไทรแก้ว. ความเป็นมาแตรวงคณะบัวแก้วเกษร. ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓.

สุกรี เจริญสุข. แตรและแตรวงชาวสยาม. กรุงเทพมหานคร: ด็อกเตอร์เช็คการพิมพ์, ๒๕๓๖.

สุดแดน สุขเกษม. “แตรวงชาวบ้านกับการรับใช้สังคม: กรณีศึกษาคณะณอมศิลป์”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

อานันท์ นาคคง. แตรวง. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗.

อิทธิพล สวัสดิ์พิณฑุษา. การปรับตัวของแตรวงชาวบ้านในสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘